

ЛЕКЦІЯ № 11

ЕКОЛОГО-ДЕМОГРАФІЧНИЙ СТАН ЛЮДСТВА

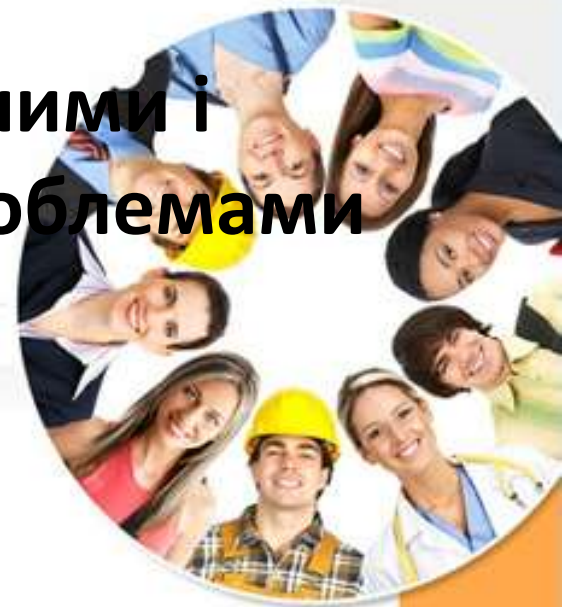

1. Зв'язок між демографічними і глобальними екологічними проблемами
2. Вплив екологічних і соціальних факторів на демографічні процеси і здоров'я громадян України

1. Зв'язок між демографічними і глобальними екологічними проблемами

- Екологічні проблеми є світовими, глобальними, оскільки загрожують здоров'ю і життю людської цивілізації загалом. Вони зумовлюють необхідність вивчення факторів, що сприяють виникненню екологічних негараздів, одним із яких є демографічний. Між чисельністю, темпами зростання населення, з одного боку, і темпами приросту сукупного суспільного продукту, що супроводжується збільшенням забруднення природного середовища з іншого, існує тісний взаємозв'язок. Зростання населення потребує відповідного приросту виробничих фондів для збереження вже досягнутого рівня споживання товарів і благ, приросту невиробничих фондів, створення нових робочих місць. Такий рівень забезпечується за рахунок частини фонду накопичення, тобто демографічних інвестицій. Отже, забруднення довкілля відбувається внаслідок приросту сукупного суспільного продукту, а він необхідний для забезпечення демографічного приросту. Пов'язані з цими питаннями проблеми вивчає демографія (грец. *demos* — народ і *grapho* — пишу) — суспільна наука, що вивчає населення і закономірності його розвитку.

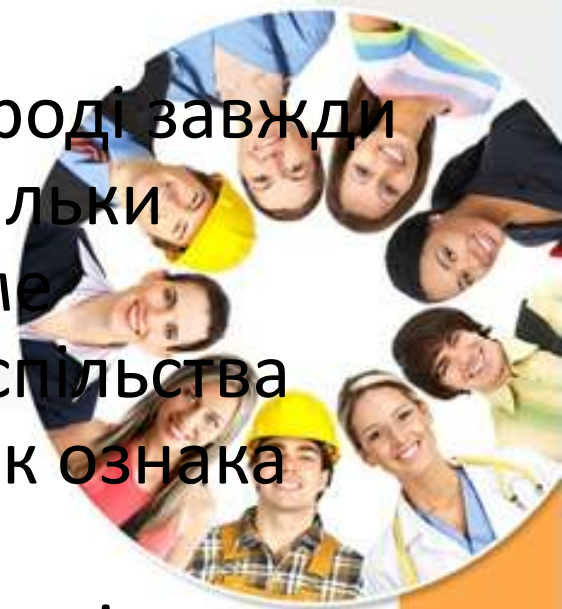
- Засновником демографії як напрямку наукового пізнання вважається англійський вчений Джон Граунт (1620 – 1674), який проводив аналіз статистичних даних про населення м. Лондона і вперше склав таблицю його смертності.

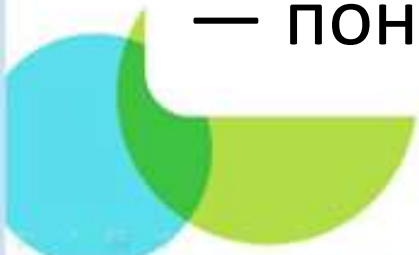
- Пізніше, у 1855 році, французький вчений А. Гійяр (1793 - 1872) опублікував роботу «Елементи статистики людини, або Порівняльна демографія» у якій вперше застосував термін «демографія» (від грець.demos – народ, grafo – пишу). Термін виявився вдалим і у 1882 році отримав офіційне визнання, що було зафіксовано у назві Міжнародного конгресу з питань гігієни і демографії (Женева,1882).

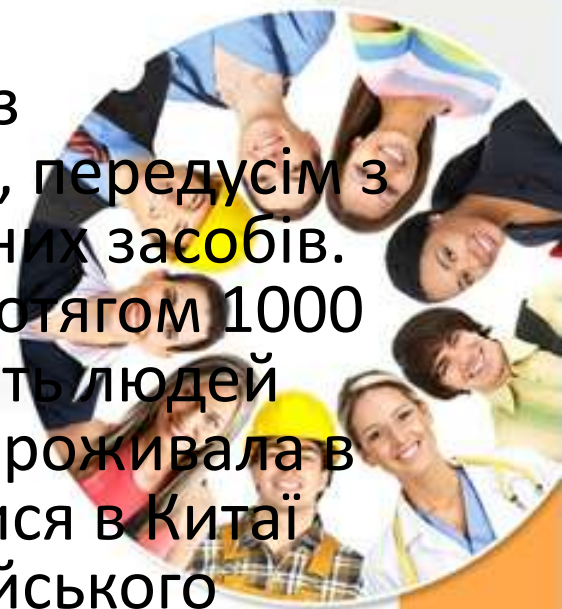
- Запорукою виживання виду в природі завжди було розширене відтворення. Оскільки людина є біологічною істотою, саме багатодітна сім'я була основою суспільства протягом тисячоліть. Плодючість як ознака благополуччя утверджувалася найрізноманітнішими методами, навіть адепти всіх основних релігій наголошували, що це великий дар, благословіння Боже, а бездітність кара за гріхи. Однак в силу різноманітних абіотичних, біологічних, соціальних чинників (недосконалість медичної допомоги, епідемії, війни, погане харчування тощо) до останнього часу темпи приросту людства були порівняно невисокими.

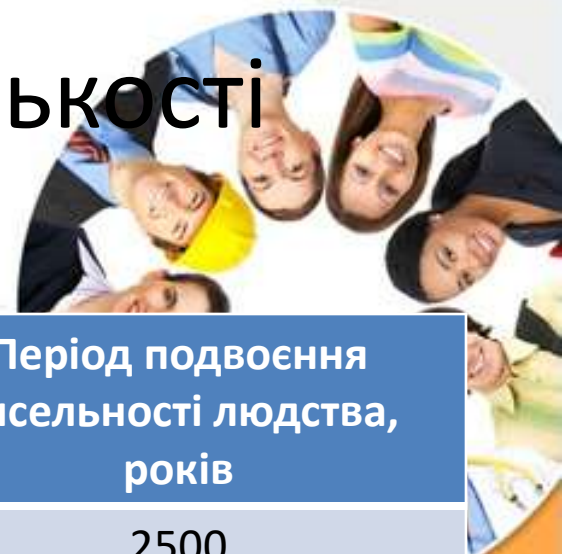
- Наприкінці палеоліту (15—16 тис. років тому) чисельність населення Землі становила приблизно 3 млн осіб. З розвитком виробничих відносин, переходом до землеробства і скотарства суттєво знизився вплив навколишнього природного середовища на людину, наслідком чого було зростання кількості населення (5 тис. років тому на планеті жило понад 25 млн осіб, а 3 тис. років тому — понад 50 млн).

- Надалі приріст населення пов'язаний з удосконаленням засобів виробництва, передусім з використанням металів і нових технічних засобів. Завдяки цьому кількість населення протягом 1000 років збільшилась у 3—5 разів. Більшість людей (приблизно 70% населення планети) проживала в Азії. Найгустіші скупчення сформувалися в Китаї (500 млн осіб), у країнах Південно-Азійського субконтиненту (35 млн), Римській імперії (48 млн). На той час в Америці, Австралії, Східній Європі проживали приблизно 6% населення Землі. Зростання чисельності людства на Землі відбувалося у близькій до геометричної прогресії. Подвоєння її відбувалося через кожні 1000—2500 років у період Нової ери і через 900 років протягом останніх двох тисячоліть.

Динаміка зростання кількості населення Землі

Період, роки	Збільшення чисельності у млн осіб (від – до)	Період подвоєння чисельності людства, років
7000-4500 до н.е.	10-20	2500
4500-2500	20-40	2000
2500-1000	40-80	1500
1000-0	80-160	1000
0-900 н.е.	160-320	900
900-1700	320-600	800
1700-1850	600-1200	150
1850-1950	1200-2500	100
1950-1990	2500-5000	40
1990-2001	5000-6000	10

- В окремі епохи через регіональні епідемії чисельність населення в деяких ареалах знижувалася. За перші 1000 років нашої ери населення Землі збільшилось усього в 1,5 рази, а в Європі його кількість не змінювалася. Більшість людей мешкала в Азії (55%, приблизно 135 млн осіб). Здебільшого поселення концентрувались на територіях теперішнього Китаю, Індії, Туреччини, Ірану та Японії; у Європі — Франції, Італії, Іспанії; в Африці, Єгипті, тобто в межах помірних і субпомірних поясів. За наступні 500 років чисельність людства зросла в 1,6 рази. В цей період особливо швидко збільшувалася кількість населення Європи і Японії (з 4,5 млн в 1000 р. до 17 млн у 1500 р.).

- Розвиток промислового і сільськогосподарського виробництва зумовив динамічний приріст населення у другій половині XVI ст. Якщо у західноєвропейських країнах з 1500 по 1750 рік щорічний приріст становив 2% , то протягом наступних 150 років він досягнув 4%.

- На історичному рубежі, окресленому 1500—1900 роками, суттєво змінилася географія розселення людей. Внаслідок великих географічних відкриттів значно активізувалися міграційні процеси, особливо в Австралію й на Американський континент.
- Ситуація кардинально змінилася останнім часом: у ХХ ст. населення на Землі почало бурхливо зростати, що пов'язують з комплексним поліпшенням якості життя.

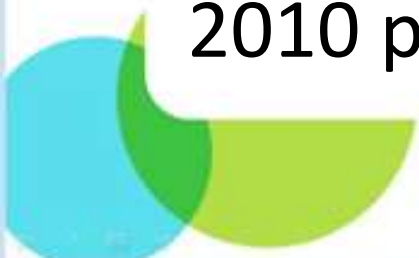
- За перші 10 років 21-го століття чисельність населення Землі планомірно прогресує. За даними Німецького фонду демократичних досліджень, на 01.01.2011 р. кількість землян становило 6934196 тисяч осіб, а до половини згаданого року досягло 7-ми мільярдів. Основний приріст землян здійснюється завдяки незаможним державам у яких проживають 5,7 млрд. осіб, що становить 82% усього населення Землі. До середини століття кількість населення збільшиться на 2,2 млрд. Найбільший приріст населення відзначається у країнах Африки. У 2050 році там проживатиме 2 млрд. людей, тобто вдвічі більше, аніж натепер.

- Для відносного зупинення приросту населення у африканських країнах, необхідно здійснити реформи та проводити роз'яснювальну роботу щодо планування сім'ї.
- За статистичними даними щороку 75 млн. жінок, які проживають у бідних країнах, вагітніють позапланово. А все тому, що не знають методів та засобів контрацепції.

- Близькими до демографічного вибуху є США. За оприлюдненими результатами перепису населення, що проходив у 2010 році, за останні 10 років населення США збільшилося на 10% і становить 308 мільйонів 745 тисяч 538 осіб. У порівнянні з іншими країнами, прогрес Сполучених Штатів є помітним, хоча протягом десятиріччя чисельність населення збільшувалась нерівномірно: якщо у 2001 – 2003 роках на 3,5 – 5,0 млн щороку, то у 2010 році лише на кілька десятків тисяч.

- Основною причиною приросту населення у США є імміграція. Проте з 2005 року і імміграційний потік почав скорочуватись. Причина цьому – терористичний акт, внаслідок якого впали «вежі – близнюки», і звичайно ж, світова економічна криза. Хоча іспаномовне населення й надалі прибуває до США – воно значно менше реагує на різкі економічні та соціальні зміни.

- Щодо підвищення рівня народжуваності, то він спостерігається майже у всіх штатах, а в деяких навіть у 10 разів перевищує смертність. Найбільше покращилася демографічна ситуація в межах «сонячного поясу» - Флорида, Аризона і Невада.
- За прогнозами експертів, до 2039 року кількість жителів США має зрости до 400 мільйонів, але це у тому випадку, якщо щороку прибуватиме 2 млн іммігрантів.

- Однак парадоксом є те, що у багатих країнах Західної Європи, темпи приросту населення уповільнюються, а в країнах, що розвиваються (Африка, Китай) надмірне збільшення кількості жителів стало проблемою, яку вимушена у певний спосіб регулювати держава. Зменшення кількості населення внаслідок низького рівня народжуваності в багатьох індустріально розвинутих країнах і вибухове збільшення її у найбідніших державах загрожує найближчим часом стати однією з найгостріших соціально-економічних і екологічних проблем.

різке обмеження дитячої смертності у країнах третього світу, в яких особливо високими є показники народжуваності

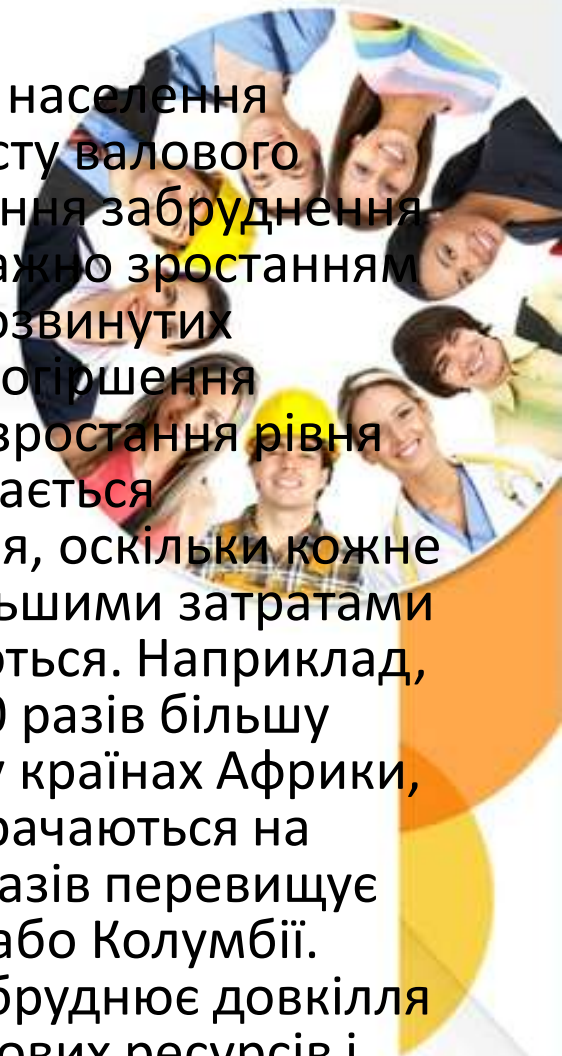
збільшення середньої тривалості життя населення

Демографічний вибух є наслідком дії таких чинників:

відчутне зниження рівня смертності серед осіб із репродуктивної групи, завдяки чому вона перестала бути обмежуючим фактором народжуваності

якісне поліпшення демографічного потенціалу за рахунок збільшення кількості молодих людей у країнах третього світу

- Натепер у тих країнах, де річні темпи приросту населення наближаються або перевищують темпи приросту валового національного продукту (ВНП), щорічне зростання забруднення навколишнього середовища зумовлене переважно зростанням чисельності населення. У економічно високорозвинутих державах з незначним приростом населення погіршення екологічних умов значною мірою є наслідком зростання рівня особистого споживання. При цьому теж відбувається демографічно зумовлене забруднення довкілля, оскільки кожне додаткове народження дитини пов'язане з більшими затратами засобів та ресурсів, ніж у країнах, що розвиваються. Наприклад, поява на світ одного мешканця США несе у 100 разів більшу загрозу середовищу, ніж народження дитини у країнах Африки, оскільки кількість землі, води, добрив, що витрачаються на утримання одного громадянина США, у п'ять разів перевищує відповідні показники для жителів Індії, Нігерії або Колумбії. Найбільше використовує світових ресурсів і забруднює довкілля США. Ця країна щорічно споживає третину світових ресурсів і спричинює 50% глобальних забруднень.

- Стрімкий розвиток економіки, для потреб якої витрачається усе більше природних ресурсів, є головною причиною загострення екологічних проблем, а зростання населення ускладнює їх.

- Якщо забруднення природи у розвинутих країнах «компенсується» зростанням особового доходу, збільшенням споживання товарів та послуг, то у економічно нерозвинутих країнах внаслідок демографічного вибуху основна частина приросту ВВП є результатом зусиль, спрямованих на збереження існуючого низького рівня життя для новонароджених громадян.

- Екологічна проблема у країнах, що розвиваються, насамперед зумовлена нестачею продовольства. Зростаюча кількість населення потребує більшої кількості продовольчих товарів, тому використовуються не тільки бідні угіддя, а й розорюються схили, вирубуються ліси, осушуються болота тощо. Це, у свою чергу, є причиною розвитку ерозії, опустелювання, зміни кліматичних і біологічних факторів. Наприклад, щороку у Північній Африці пустеля поглинає 100 тис. га землі. За 20 років вона розширилась на 90 км на південь від Хартума.

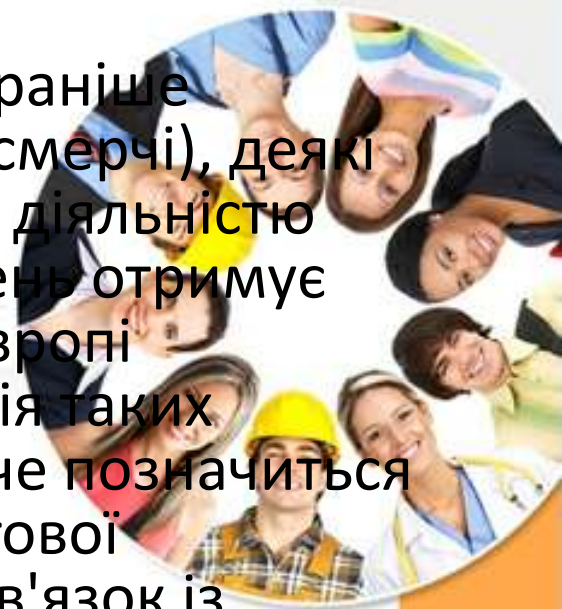
- Намагаючись збільшити врожаї, люди вдаються до активного застосування мінеральних добрив, хімічних засобів для знищення шкідників, що сприяє забрудненню водойм, ґрунтів, надходженню різних хімічних інгредієнтів в організм людини. Навіть правильне застосування хімічних пестицидів дає побічні ефекти. Стійкість, поширення, а також тенденції деяких сполук накопичуватись в рослинах по мірі руху харчовим ланцюгом можуть збільшити їх токсичність для риби, птахів та інших форм життя, включаючи людину.

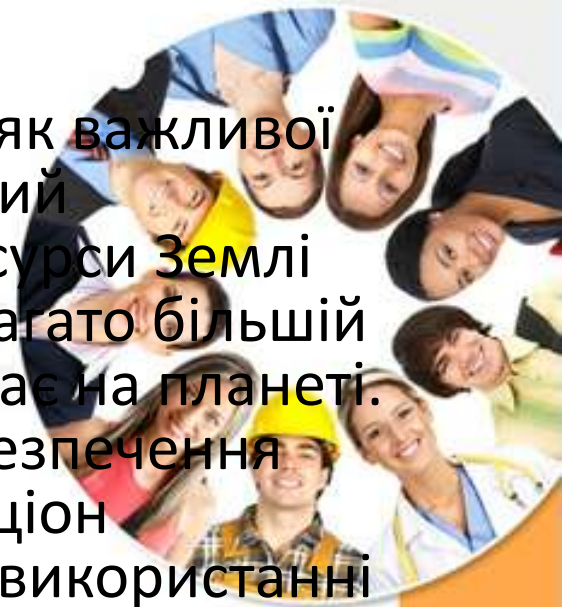
- Надзвичайну небезпеку для здоров'я людини і клімату становлять зміни в атмосфері — збільшення частки вуглекислого газу тощо. Все масштабнішим є забруднення морів, озер і річок в результаті скидання промислових і побутових стоків. Це підриває можливість використання рибних та інших водних ресурсів у якості резервного джерела продовольства.

- Тривожним фактом є те, що фактори, які раніше вважалися абіотичними (цунамі, повені, смерчі), деякі вчені досить аргументовано пов'язують з діяльністю людини. Зокрема, все більше підтверджень отримує версія, що численні паводки у Західній Європі спричинило вирубування лісів. Активізація таких небажаних природних явищ теж неминуче позначиться на якості життя людства. Загострення світової екологічної проблеми, її безпосередній зв'язок із проблемою демографічною призвели до виникнення і поширення неомальтузіанських концепцій, відповідно до яких зростання населення розглядається як головна причина погіршення навколишнього середовища і виснаження природних ресурсів. Для розв'язання екологічної проблеми пропонується активізація програм контролю за народжуваністю, більш рішуче втручання держави у справу планування сім'ї. Очевидно, що це не розв'язує проблему або розв'язує її частково і однобоко.

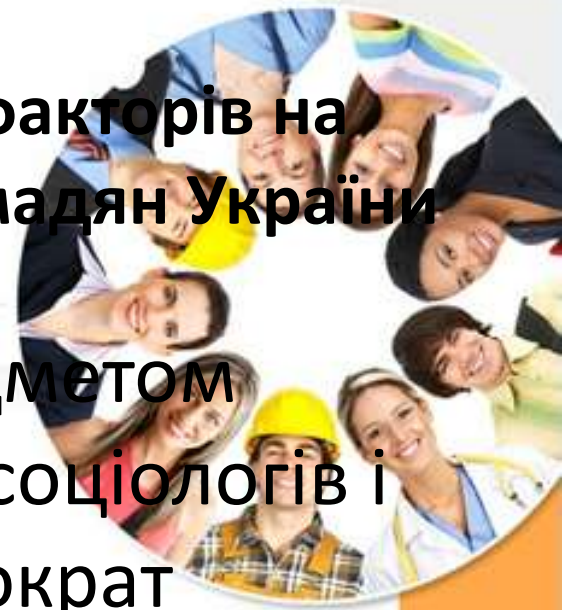

- При подоланні демографічної проблеми як важливої складової проблем екологічних необхідний комплексний підхід. Підраховано, що ресурси Землі можуть забезпечити достойне життя набагато більшій кількості людей, ніж та, що зараз проживає на планеті. Якщо гіпотетично вважати критерієм забезпечення життя мінімально необхідний денний раціон харчування приблизно 2500 ккал, то при використанні всієї придатної для сільськогосподарського виробництва землі (приблизно 365 млн га) за ефективного господарювання можна прогодувати 76 млрд осіб. Це свідчить про наявність значних ресурсних перспектив щодо виробництва продуктів харчування.
- Однак це можливо лише за умови екологізації промислового і сільськогосподарського виробництва, а отже, кардинальної перебудови ставлення людства до природи і своєї ролі на планеті.

2. Вплив екологічних і соціальних факторів на демографічні процеси і здоров'я громадян України

- Тривалість життя людини є предметом дослідження медиків, біологів, соціологів і навіть філософів, поетів. Ще Гіпократ наголошував на помірності в їжі, необхідності фізичних навантажень, прогулянок на свіжому повітрі тощо, тим самим звертаючи увагу на необхідність дотримання екологічних вимог.

- В історичному розрізі тривалість життя людини постійно зростала. За оцінками вчених, у кам'яному віці вона становила 19 років, в античний період — до 30, в XVII ст. — 29, у 1900 р. — 41, у 1975 — 59 р. у 2012 — 73 роки.

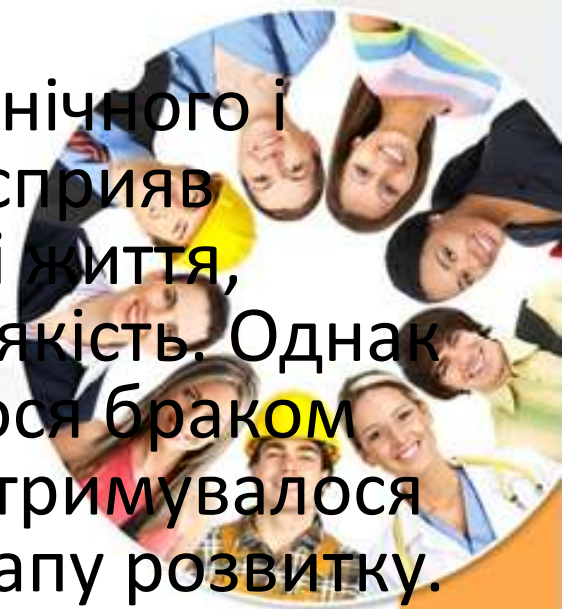

- Основною причиною зростання тривалості життя є поліпшення харчування, медичного обслуговування тощо. Натепер середня тривалість життя в різних країнах дуже диференційована — в Японії та Ісландії до 80 років, у Чаді — 39 років, що зумовлено комплексом економічних, екологічних, медико-біологічних, зокрема генетичних, та інших умов.

- Загалом, кожний етап науково-технічного і соціального розвитку суспільства сприяв подовженню середньої тривалості життя, оскільки поліпшував його рівень і якість. Однак потім різке зростання обмежувалося браком природних ресурсів і деякий час утримувалося на певному рівні до наступного етапу розвитку. Але такий процес не безкінечний, оскільки винищення ресурсів планети, яке супроводжує науково-технічний прогрес, зумовлює зростання екологічних небезпек. Вчені стверджують, що 80% хвороб і 250 порушень генетичного характеру в організмі людини зумовлені саме екологічними чинниками.

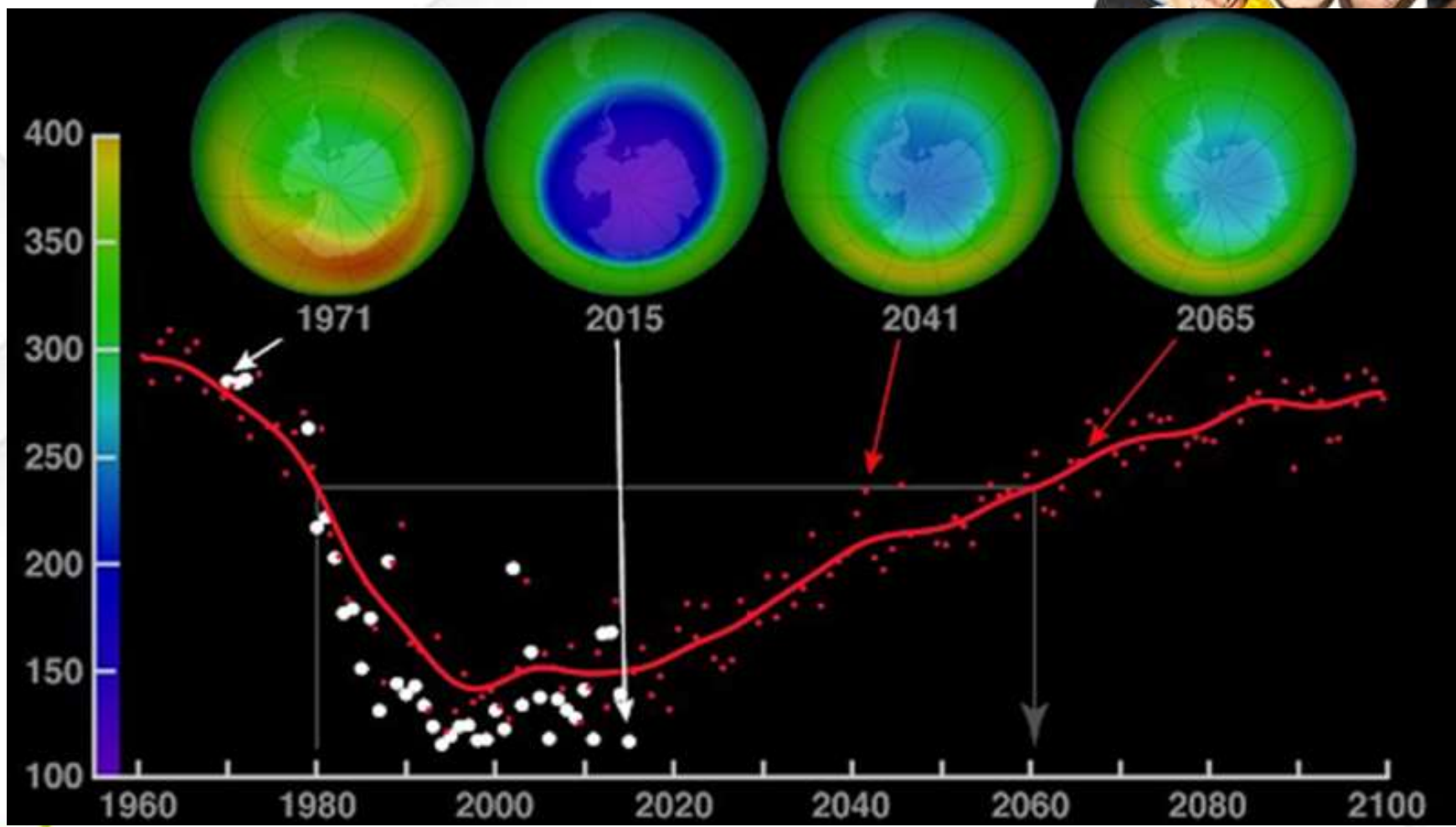

- Залежність людини від навколишнього середовища співіснує із впливом суспільства на довкілля, який змінює його. На перших етапах на людську популяцію в основному діяли абіотичні чинники, а натеper найбільше скорочують життя фактори антропогенного походження.

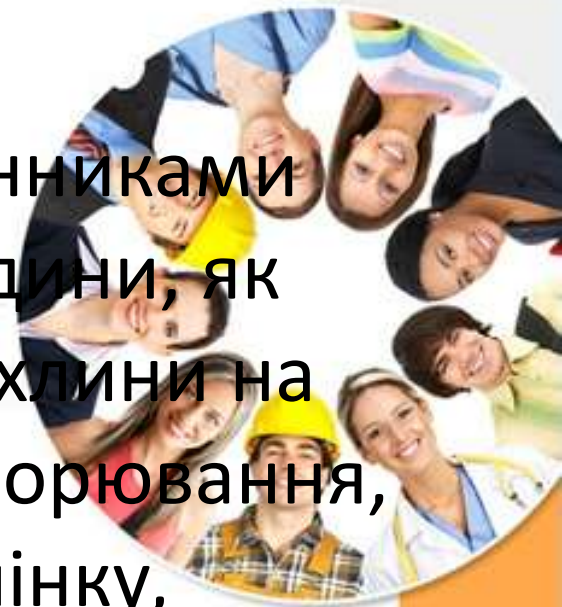

- Викиди вуглекислого газу та деяких інших газів зумовлюють парниковий ефект. Дані деяких дослідників свідчать, що можливий зв'язок цього явища з поширенням паразитів, інфекційних захворювань і навіть низки вірусних інфекцій. З викидами (особливо газу фреону) в атмосферу пов'язане і руйнування озонового шару, що призводить до таких патологій, як рак шкіри, меланома, ослаблення імунної системи тощо. Саме озоновий шар захищає біосферу від згубного короткохвильового ультрафіолетового проміння.

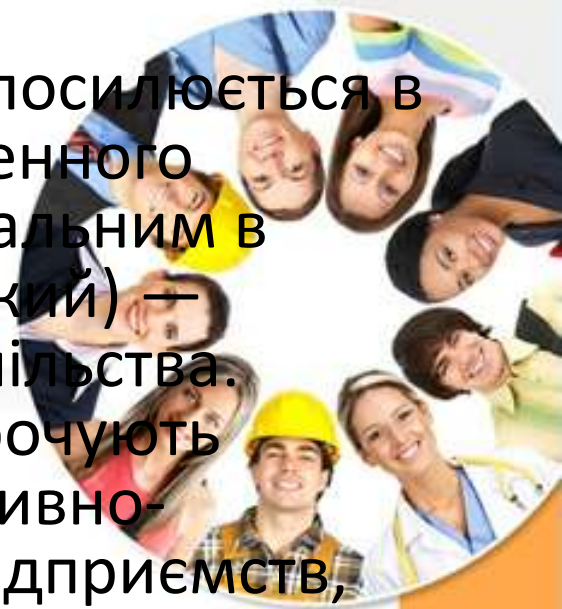

- З глобальними геохімічними чинниками пов'язані такі захворювання людини, як ендемічний зоб (виникнення пухлини на шиї) і епідемічний флюфоз (захворювання, яке вражає кісткові тканини, печінку, травний тракт). Зоб зумовлений дефіцитом йоду в біосфері, а флюфоз — надлишком фтору.

- Дія глобальних геохімічних чинників посилюється в місцях концентрації джерел антропогенного забруднення, що стало особливо актуальним в епоху урбанізації (лат. urbanus — міський) — зростання міст і їх ролі в розвитку суспільства. Тривалість життя міських жителів скорочують викиди теплових електростанцій і паливно-енергетичних станцій, промислових підприємств, транспорту, зростаючий обсяг продуктів біоценозу, які виробляються внаслідок інтенсивної дії опалювальних, водопостачальних, каналізаційних систем. До їх дії долучаються шум, електромагнітне випромінювання, психологічний стрес, спричинений щільністю населення. Очевидно, що здоров'ю міських мешканців загрожує більше негативних чинників, ніж селянам.

- Слід наголосити, що людина отримує багато шкідливих речовин опосередковано, через харчовий ланцюг, оскільки забруднюються пасовища і земельні угіддя. Кислотні дощі не тільки безпосередньо впливають на здоров'я (дихальні шляхи, очі), а й отруюють продукти харчування.

- В Україні останнім часом спостерігається безпрецедентне для мирного часу скорочення тривалості життя, яке з 1987 по 1993 рік становило 3 роки для чоловіків і майже 2 — для жінок. Середня очікувана тривалість життя (СОТЖ) населення України 2001 р. була 67,4 року, що на 2,3 р. менше, ніж в 1991 р.

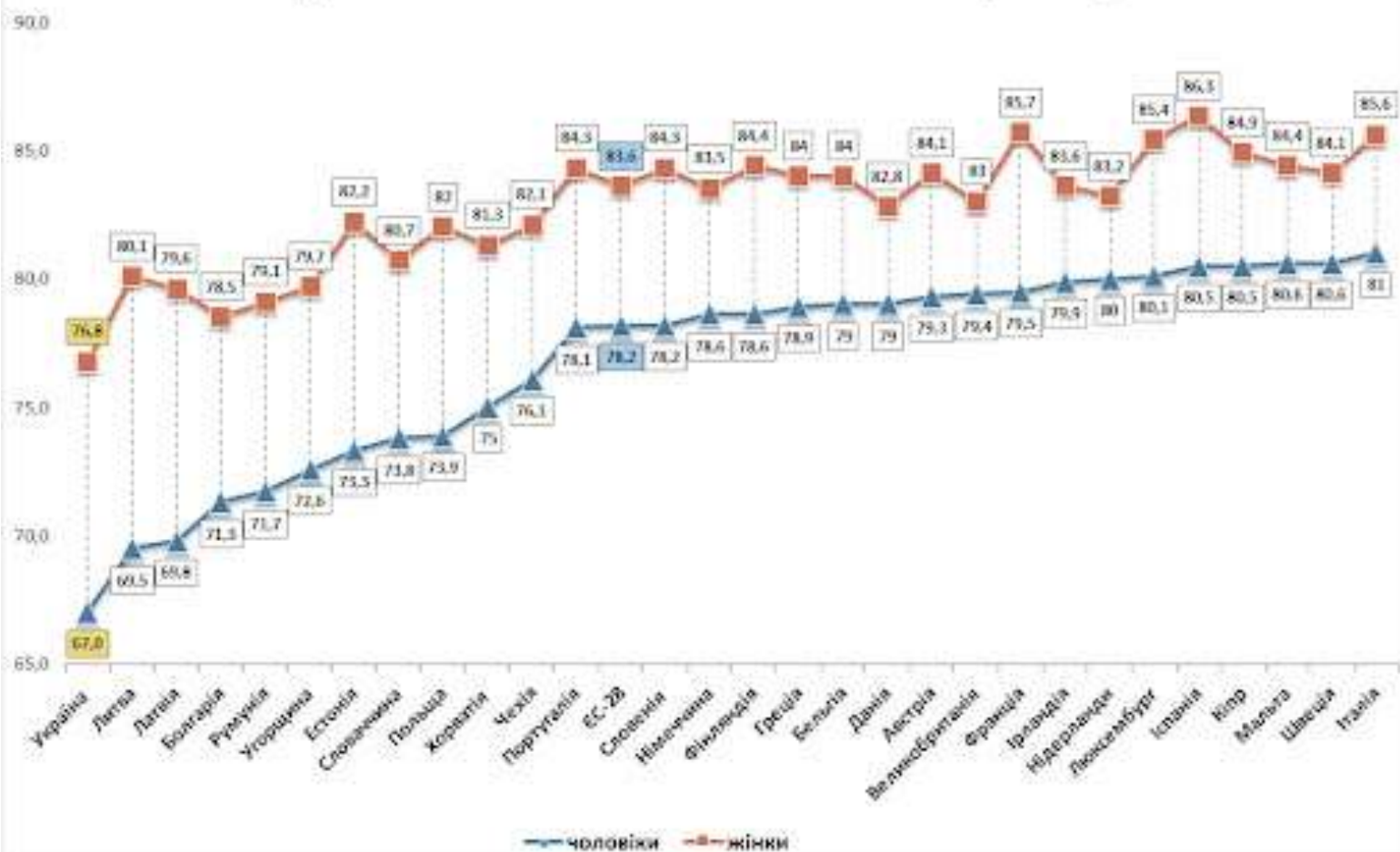
- Регіональний аналіз цього показника свідчить про подальше його скорочення з 1991 по 2001 рік в усіх регіонах України. Найвищий рівень середньої очікуваної тривалості життя в 2001 р. був у Західному регіоні — 69 років. Тут спостерігається найменше зниження СОТЖ протягом 1991—2001 рр. — 1,6 року. В Центральному регіоні СОТЖ в 2001 р. становила 68,3 року, Північно-Східному — 67,1 року, Південному — 66,4 року. Найнижчий рівень СОТЖ в 2001 р. зафіксовано в Південно-Східному регіоні — 66,2 року. У цьому регіоні та по Україні загалом Луганська область має найнижчу СОТЖ — 65,2 року, а найвища СОТЖ в 2001 р. була у Львівській області — 70 років.

- За висновками Інституту демографії та соціальних досліджень України, проведених у 2010 році, наша держава посідає передостаннє місце (останнє Росія) серед країн Центрально – Східної Європи і СНД за тривалістю життя. За найновішими розрахунками, середня тривалість життя жінок становить 74,9 років, а чоловіків – лише 63,8. Від середньоєвропейських показників ми відстаємо набагато – жінки на 7, а чоловіки аж на 13 років. Встановлено, що у Франції середня тривалість життя становить 81 рік, Польщі – 80,6 року, Азербайджані - 80,1, Казахстані – 80,5 років, а Україна, Росія і Молдова мають найнижчі показники в Європі – вони «недосягають» навіть до 70 років. Тривалість здорового життя в Україні взагалі становить 55 років.

СЕРЕДНЯ ОЧІКУВАНА ТРИВАЛІСТЬ ЖИТТЯ ПРИ НАРОДЖЕННІ, років

- Причиною такого стану є комплекс чинників, зокрема низькі показники валового внутрішнього продукту (ВВП) на душу населення, малі доходи громадян, погане пенсійне забезпечення, в ряді регіонів держави незадовільний екологічний стан, спосіб життя, шкідливі звички тощо.

- В Україні нетиповою є структура смертності. Так, третину померлих становлять особи до пенсійного віку – переважно це чоловіки у розквіті сил. Причому більшість передчасних смертей зумовлена тютюнопалінням, вживанням алкоголю, травматизмом тощо. А якщо проаналізувати причини смертності у зв'язку із хворобами, то першість за нетрадиційними недугами (інфаркти, інсульты, онкологічні хвороби, діабет). Синдром набутого імунодефіциту (СНІД) і туберкульоз в Україні набули масштабів епідемії. Ось тому понад 40% юнаків 16 – 18 –річного віку не мають шансів дожити навіть до 60-річного віку.

- Зважаючи на таку негативну тенденцію Президентом України Володимиром Зеленським було ініційовано розробку програми «Здорова нація», яка буде містити практичні рекомендації для громадян щодо зміцнення здоров'я, профілактики захворювань та подолання їх наслідків, щоб люди не залишалися наодинці зі своїми недугами, в тому числі викликаними коронавірусом

- Лише екологізація загального світогляду може сприяти поліпшенню людського генофонду. Сучасна Україна потерпає від демографічної кризи, зумовленої різким спадом народжуваності. Кількісні й структурні зміни населення в країні тісно пов'язані з екологічними проблемами, рівнем економічного розвитку, соціального захисту населення, його здоров'я, освіти. Небажані демографічні тенденції негативно впливають на процеси розвитку трудових ресурсів країни.

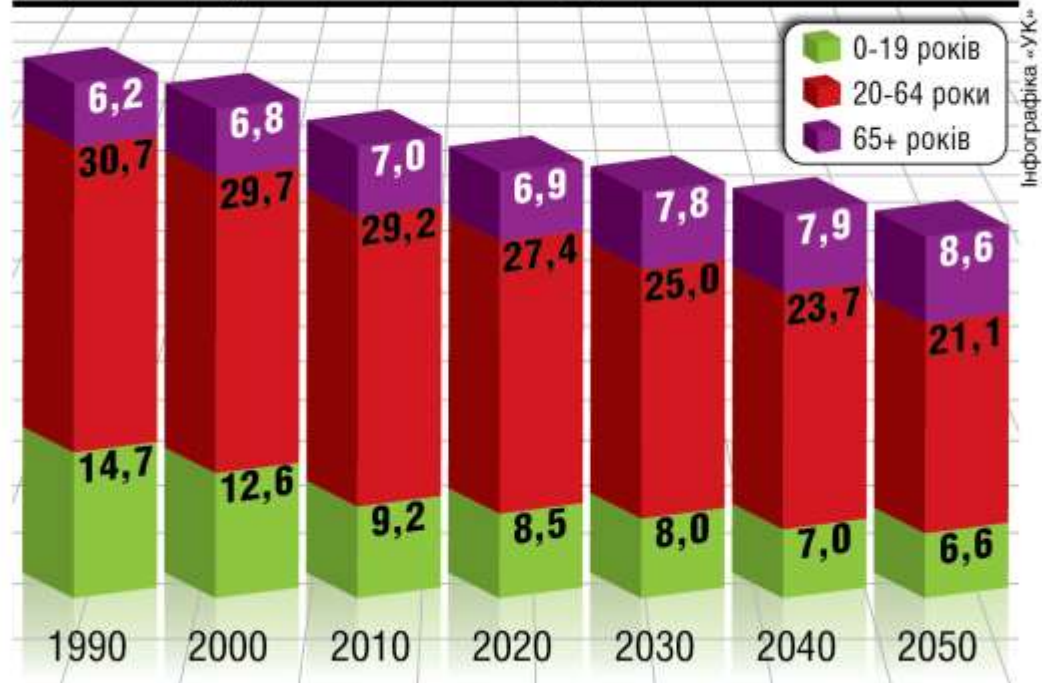

- Департамент по народонаселенню ООН визначив 9 країн, де кількість громадян буде катастрофічно зменшуватися. Перші місця у цьому списку займають Україна і Росія. ООН попереджує, що до 2050 р. українців може стати на 23 млн менше, тобто їх залишиться всього 24 млн. Основою розрахунків є тенденції, які можуть змінюватися, зокрема, в 2004 р. народилося 412 тис. дітей, а в 2005 - 432 тис. Однак цей приріст не покриває кількості померлих, і тільки в минулому році кількість населення скоротилася на третину мільйона.

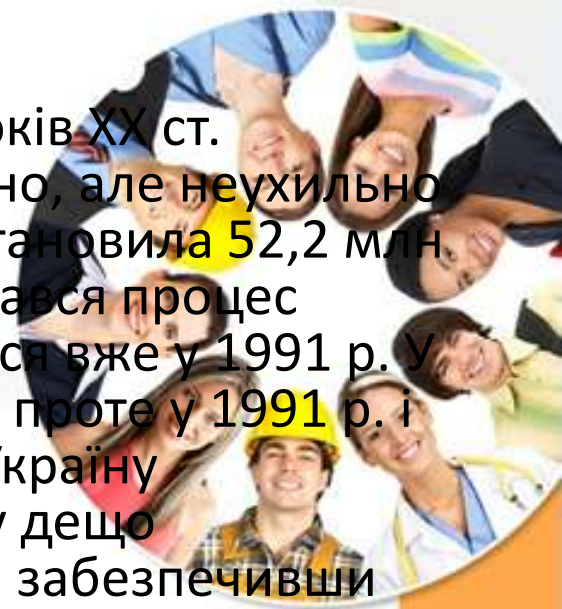
Чисельність та віковий склад населення України: прогноз до 2050 р., млн чол.

Джерело: Інститут демографії та соціальних досліджень НАН України

- Населення України у 80-ті — на початку 90-х років ХХ ст. усталено зростало, а від 1994 р. почало повільно, але неухильно скорочуватися. На 1.01.1993 р. його кількість становила 52,2 млн осіб. У сільській місцевості ще у 1979 р. розпочався процес депопуляції, а в містах ця тенденція окреслилася вже у 1991 р. У наступні роки депопуляція невпинно зростала, проте у 1991 р. і 1992 р. міграційний приплив нових жителів в Україну (відповідно 148,4 і 228,1 тис. осіб) з-за кордону дещо компенсував природне зменшення населення, забезпечивши його загальне зростання аж до кінця 1992 р. У 1993 р. обсяги імміграції в Україну зменшилися до 49,6 тис. осіб, а 1994 р. уперше зафіксовано помітний відплив населення з України: цього року міграційні втрати становили 143,2 тис. осіб. Надалі Україна незмінно втрачала населення, чисельність її жителів скорочувалася. На початок 2002 р., за результатами Всеукраїнського перепису населення, в Україні проживало 48,4 млн осіб, у містах — 32,5 млн, у сільських поселеннях — 15,9 млн.

Населення України, млн. осіб

Всього

Міське населення

Сільське населення

1990	51,838	34,869	16,969
1995	51,728	35,119	16,609
2000	49,430	33,339	16,091
2005	47,280	32,009	15,271
2010	45,963	31,525	14,438
2015	42,929	29,673	13,256
2016	42,760	29,585	13,175

- Таке становище викликає глибоке занепокоєння. Ситуація ускладнюється тим, що зростає частка непрацездатного населення похилого віку, а частка працездатних постійно скорочується, забезпечення пенсіонерів стає все серйознішою проблемою. Депопуляція загрожує не лише розвитку народного господарства, деякі вчені вважають, що вона завдає непоправної шкоди генофонду української нації.

- Упродовж 90-х років головною складовою демографічних втрат України залишалися природні втрати населення, які протягом 1995— 2000 рр. постійно зростали. З 1987 р., тобто через рік після глобальної Чорнобильської катастрофи, знизилася народжуваність, у віковій структурі населення зросла частка літніх осіб, а українська сім'я поступово перейшла до однодітної моделі, яка не забезпечує розширеного відтворення населення.

- Зниження народжуваності є основною причиною зменшення кількості населення України. Якщо у 1985 р. число народжених на 1000 осіб населення становило 15,0, то у 2001р. — 7,8.

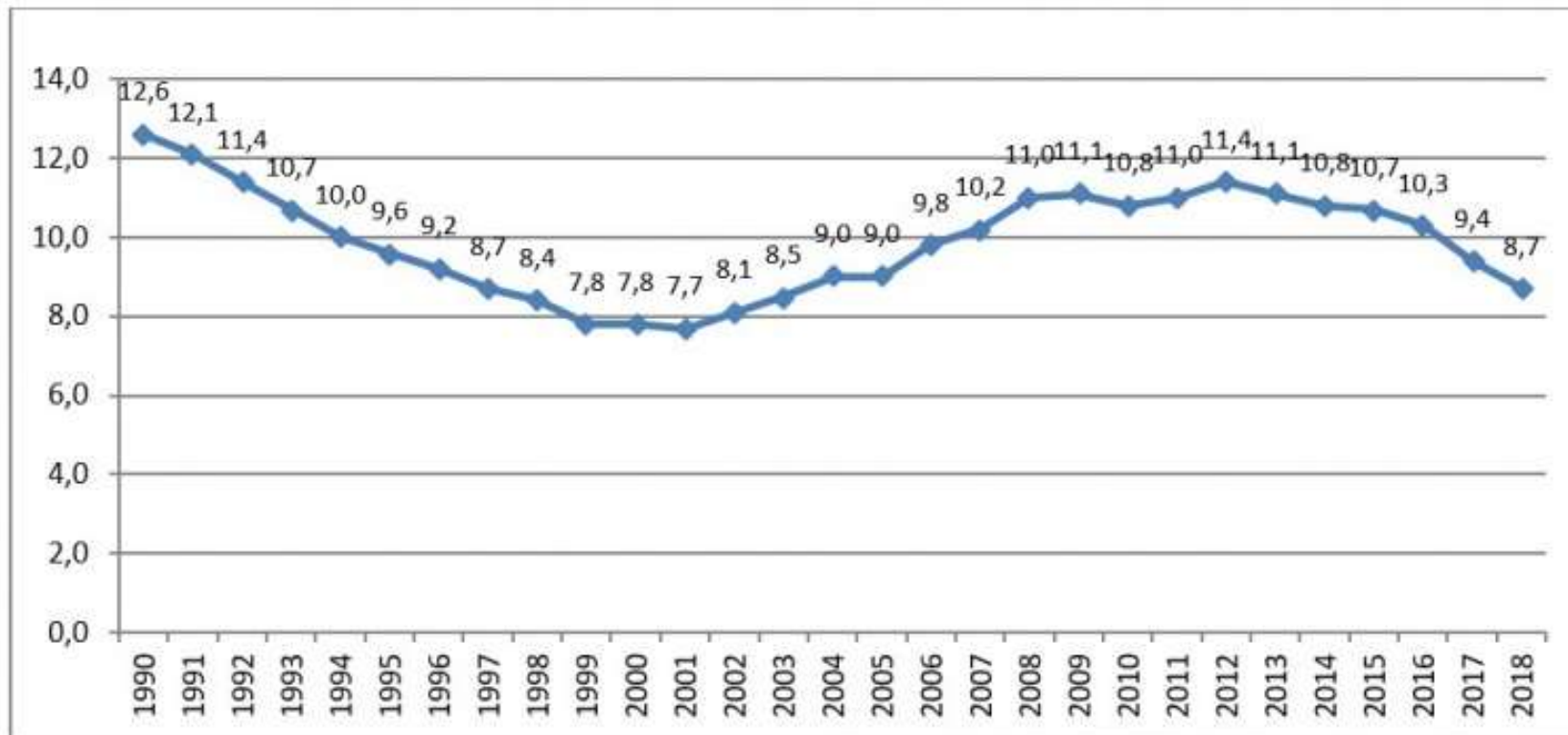

- У регіонах показник народжуваності за 1991—2001 рр. знизився: на 40,7% — в Південно-Східному, на 37,8 — Південному, на 37,6 — Північно-Східному, на 37,4 — Центральному, на 33,1% — Західному. На сьогодні найнижчий рівень народжуваності спостерігається в Південно-Східному (6,7%) та Північно-Східному (6,8%) регіонах, найвищий — в Західному (9,9%). У Південному та Центральному регіонах народжуваність була на рівні 7,9—7,7%.

Коефіцієнт народжуваності в Україні в 1990-2018 роках

- Позитивним зрушенням у демографічній ситуації є збільшення кількості народжених протягом 2002 р. на 3,2% . Це підвищення характерне для 24 регіонів, а найбільше зростання кількості народжених порівняно з 2001 р. було у м. Києві, на території Севастопольської міськради, в Автономній Республіці Крим, Харківській, Запорізькій, Дніпропетровській та Житомирській областях.

- Зменшення кількості населення внаслідок спаду народжуваності посилюється еволюційними процесами смертності. У 1990—1995 рр. кількість померлих постійно зростала, одночасно збільшувалися й розміри загальних коефіцієнтів смертності. Проте у 1996 р. кількість померлих порівняно з 1995 р. скоротилася на 2,0%, а загальний коефіцієнт смертності — на 1,3%. Така тенденція до зниження рівня смертності збереглася до кінця 1998 р., але з 1999 р. спостерігається загрозна тенденція до зростання кількості померлих.

Народжуваність і смертність

Опендатабот

© 2021 Опендатабот – відкриті дані

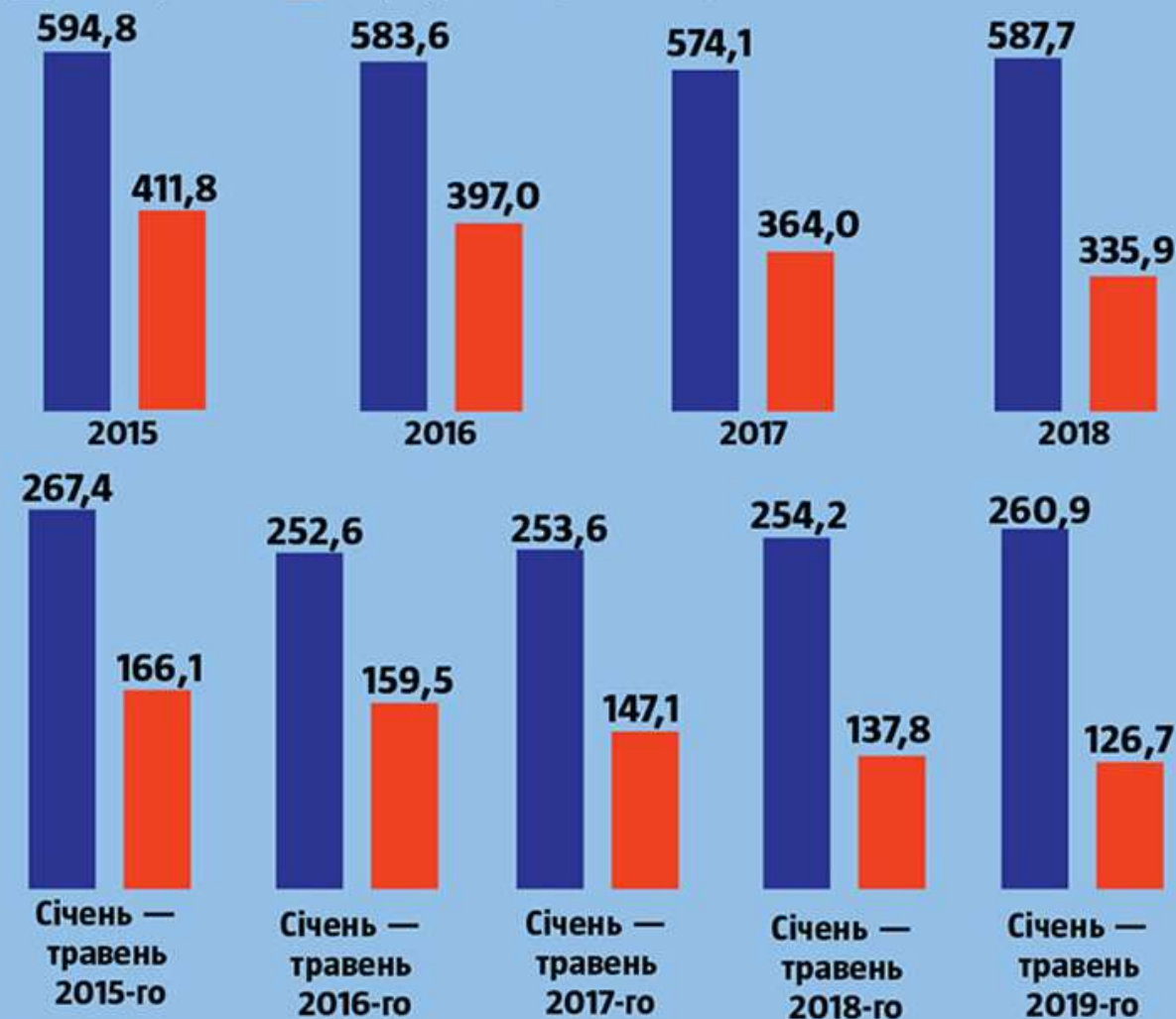

Загрозливі тенденції

Динаміка основних демографічних показників, тис. осіб

■ Померло

■ Народилося (живими)

Розрахунки автора, за даними Держстату та Державної міграційної служби

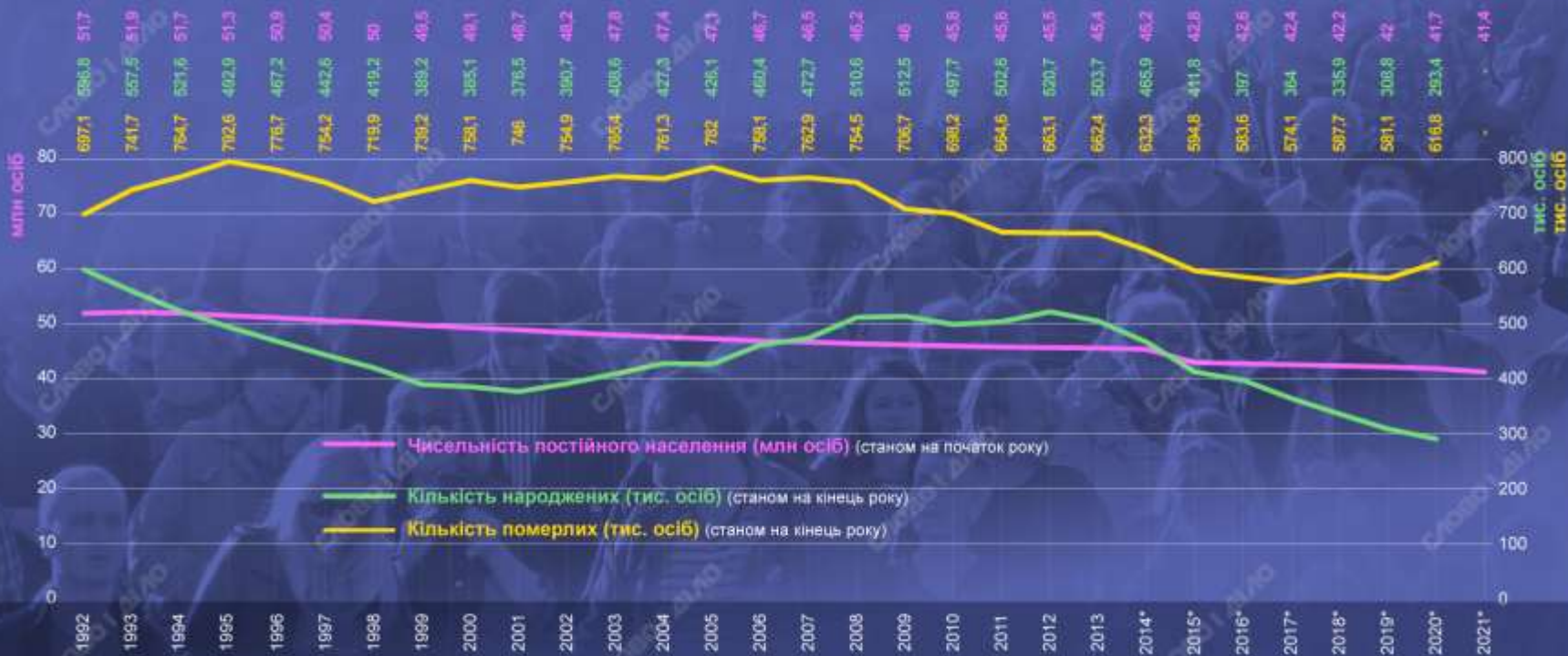

Статистика народжуваності в Україні за 2019 рік

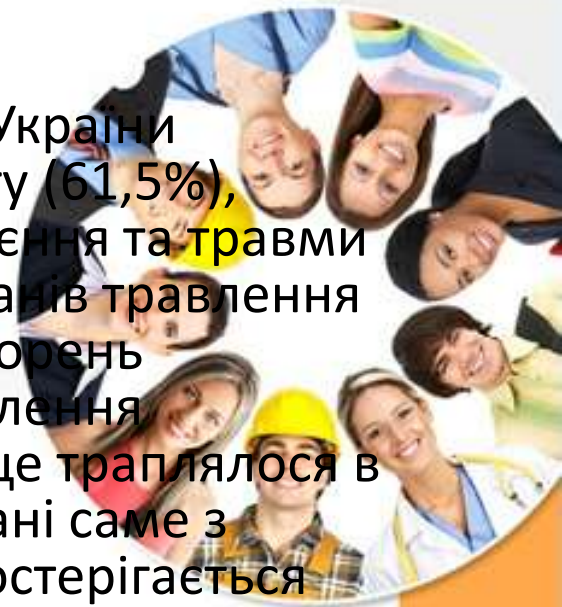

ЯК ЗМІНЮВАЛАСЯ ДЕМОГРАФІЧНА СИТУАЦІЯ ЗА РОКИ НЕЗАЛЕЖНОСТІ УКРАЇНИ

* Без урахування тимчасово окупованих АР Крим та частин Донецької та Луганської обл.
Інфографіку створено за даними Держстату станом на 30.09.2021 року

- Основними причинами смертності населення України залишаються захворювання системи кровообігу (61,5%), новоутворення (12,8%), нещасні випадки, отруєння та травми (10,0%), хвороби органів дихання (4,2%) та органів травлення (3,1%). Смертність жителів України від новоутворень залишається на попередньому рівні, хоча населення працездатного віку вмирає від них рідше, ніж це траплялося в першій половині 90-х років. Ці причини пов'язані саме з екологічною ситуацією на теренах України. Спостерігається високий рівень передчасної смертності серед населення працездатного віку, особливо чоловіків. Це є наслідком не стільки біологічних факторів, скільки результатом нездорового способу життя, нераціонального харчування, несприятливих умов праці, зловживання алкоголем та курінням, стресів, викликаних соціальними причинами (неможливістю мати постійну роботу та забезпечити належне життя сім'ї).

ПРИЧИНИ СМЕРТНОСТІ В УКРАЇНІ У 2015-2020 РОКАХ

▲ збільш. у % щодо попереднього року *січень-листопад Інфографіку створено за даними Держстату станом на 16.02.2021 року СЛОВО І ДІЛО

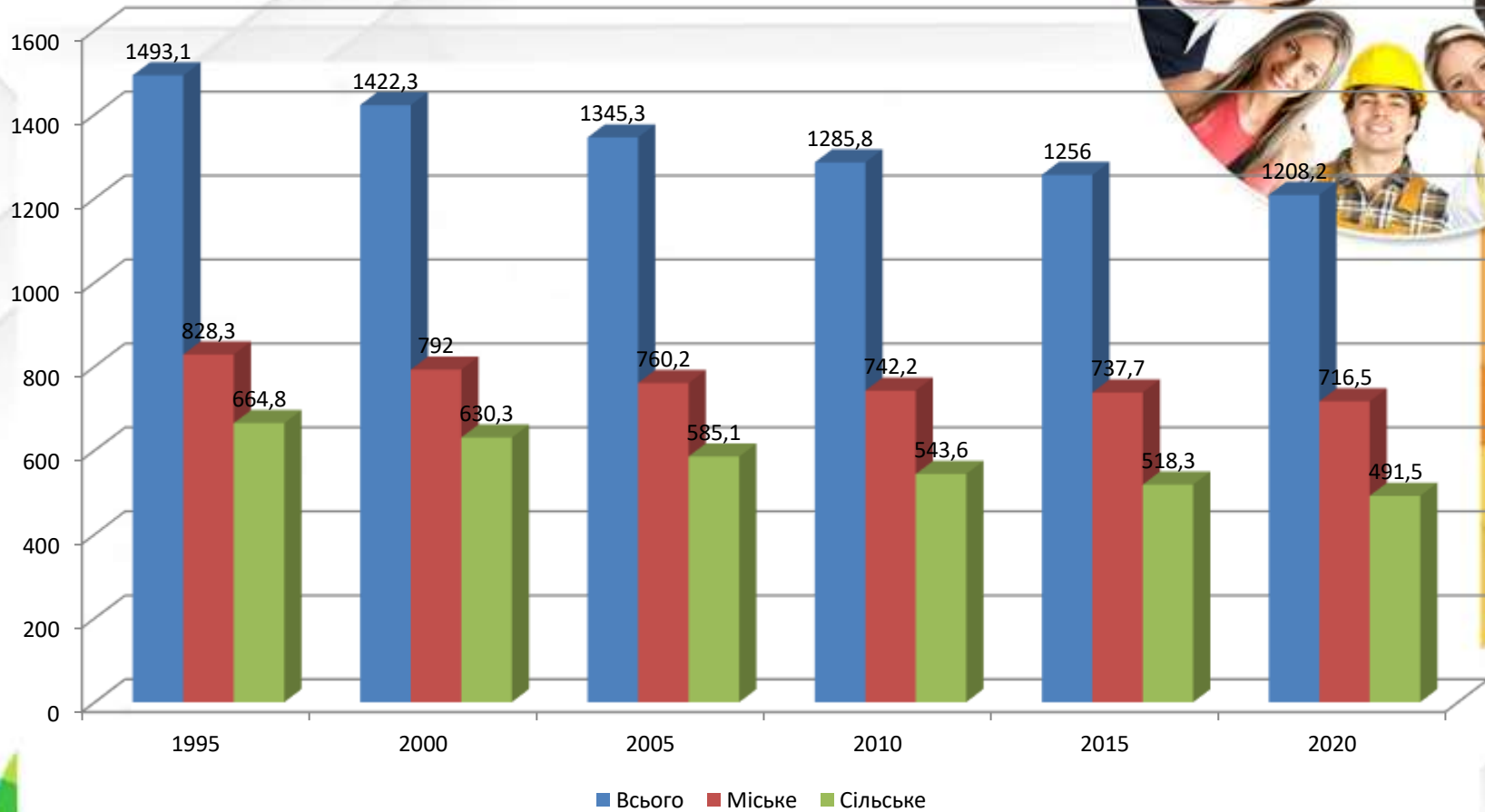
- За оцінкою фахівців Українського інституту досліджень навколишнього середовища і ресурсів за період 1995—2000 рр., демографічні втрати України внаслідок передчасної смертності становили понад 2,7 млн осіб (із них 63% чоловіки).

ДЕМОГРАФІЧНІ ПОКАЗНИКИ ЖИТОМИРСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Динаміка кількості населення Житомирської області, тис. осіб

Групування регіонів області за чисельністю постійного населення

Чисельність населення, осіб	Регіони з відповідною чисельністю населення
до 10000	Народицький
від 10001 до 29999	Бердичівський, Брусилівський, Коростенський, Лугинський, Любарський, Пулинський, Романівський, Ружинський, Черняхівський
від 30000 до 39999	Андрушівський, Баранівський, Ємільчинський, Коростишівський, Попільнянський, Радомишльський, Хорошівський, Чуднівський
від 40000 до 49999	Малинський, Олевський
50000 і більше	Житомирський, Новоград-Волинський, Овруцький, м. Коростень, м. Бердичів, м. Житомир.

Демографічне навантаження на населення у віці 15-64 та 16-59 років за типом поселень в Україні та області на 01.01.2019 року

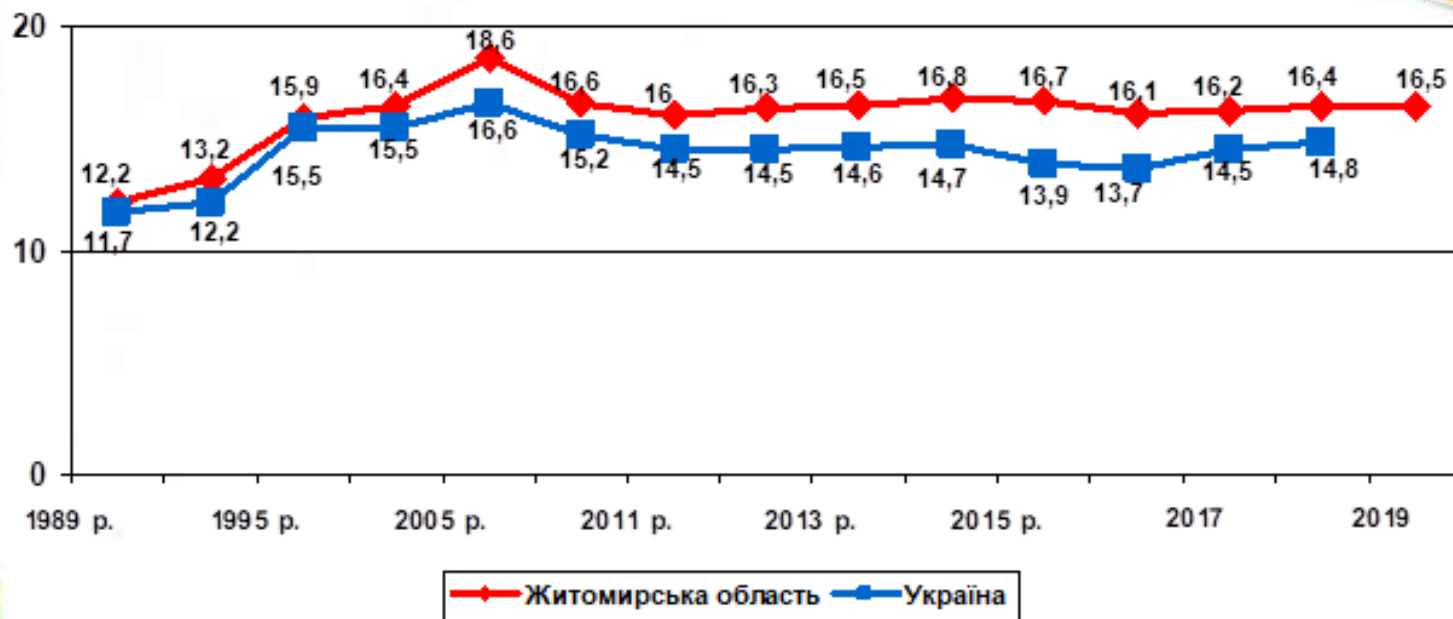
	на 1000 осіб у віці:					
	15-64 роки			16-59 років		
	загальне навантаження	у т. ч. особами у віці:		загальне навантаження	у т. ч. особами у віці:	
		0-14 років	65 років і понад		0-15 років	60 років і понад
Міські поселення та сільська місцевість						
Україна	475	228	247	660	271	389
область	494	249	245	679	296	383
Сільська місцевість						
Україна	519	255	264	705	303	402
область	552	263	289	740	312	428
Міські поселення						
Україна	456	216	240	641	258	383
область	457	240	217	639	286	353

Абсолютне число народжених та загальні коефіцієнти народжуваності за період 1990-2019 рр.

Роки	Абсолютне число (осіб)			Загальні коефіцієнти народжуваності (на 1000 населення)		
	міські поселення та сільська місцевість	міські поселення	сільська місцевість	міські поселення та сільська місцевість	міські поселення	сільська місцевість
1990	19634	11647	7987	12,9	14,2	11,4
1995	16344	8982	7362	11,0	10,9	11,1
2000	12589	6766	5823	8,8	8,4	9,4
2005	12904	7487	5417	9,6	9,9	9,3
2010	14678	8486	6192	11,45	11,44	11,45
2011	15154	8678	6476	11,9	11,7	12,1
2012	15486	8843	6643	12,2	12,0	12,5
2013	15001	8555	6446	11,9	11,6	12,3
2014	15115	8607	6508	12,0	11,7	12,5
2015	13725	7899	5826	11,0	10,8	11,3
2016	12982	7415	5567	10,4	10,1	10,9
2017	11645	6802	4843	9,4	9,3	9,6
2018	10534	5979	4555	8,7	8,3	9,1
2019	9571	5406	4165	7,9	7,6	8,4

Динаміка смертності по роках (1989-2019)

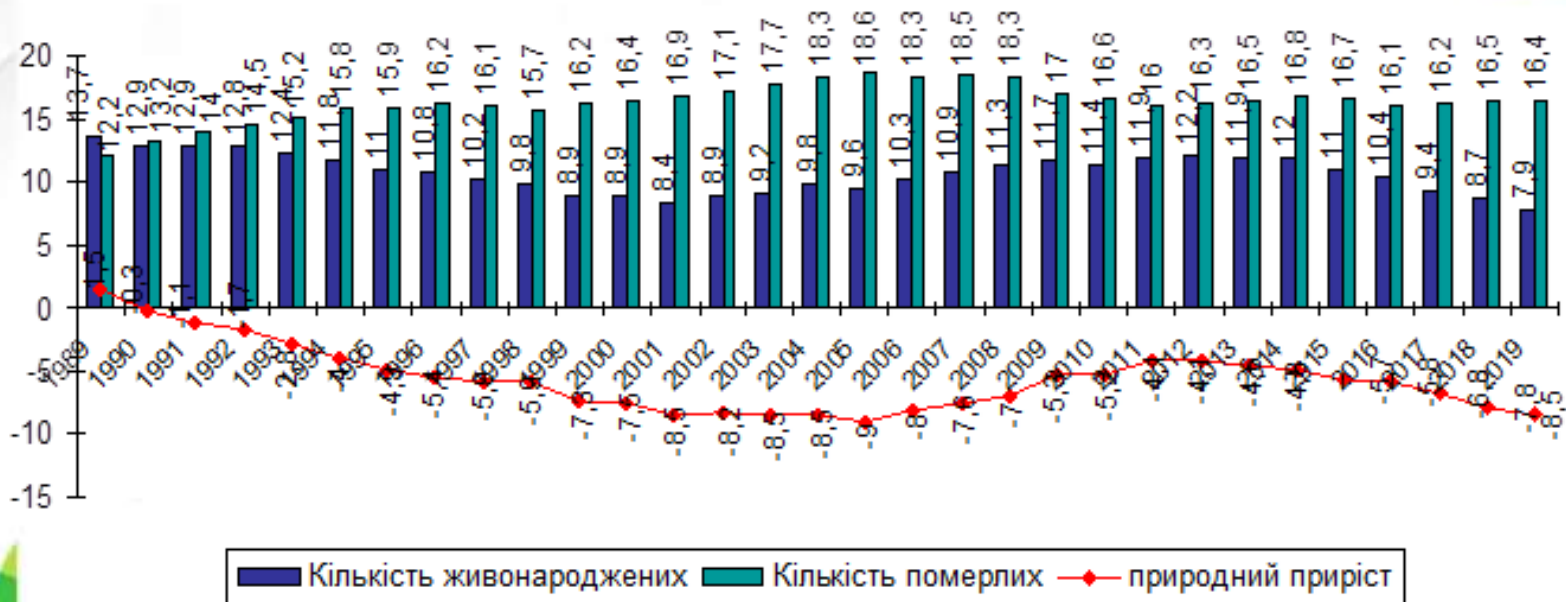
Абсолютне число померлих та загальні коефіцієнти смертності за період 1990-2019 рр.

Роки	Абсолютне число (осіб)			Загальні коефіцієнти смертності (на 1000 населення)		
	Міські поселення та сільська місцевість	Міські поселення	Сільська місцевість	Міські поселення та сільська місцевість	Міські поселення	Сільська місцевість
1990	20067	7841	12226	13,2	9,6	17,4
1995	23559	9706	13853	15,9	11,8	21,0
2000	23142	10073	13069	16,4	12,8	20,9
2005	24942	10854	14088	18,6	14,3	24,3
2010	21227	9743	11484	16,6	13,1	21,2
2011	20417	9483	10934	16,0	12,8	20,4
2012	20685	9638	11047	16,3	13,0	20,8
2013	20859	9744	11115	16,5	13,2	21,2
2014	21185	9818	11367	16,8	13,3	21,8
2015	20862	10006	10856	16,7	13,7	21,0
2016	20108	9745	10363	16,1	13,3	20,0
2017	20000	9826	10174	16,2	13,5	20,1
2018	20227	10112	10115	16,5	14,0	20,2
2019	19933	10070	9863	16,4	14,0	19,9

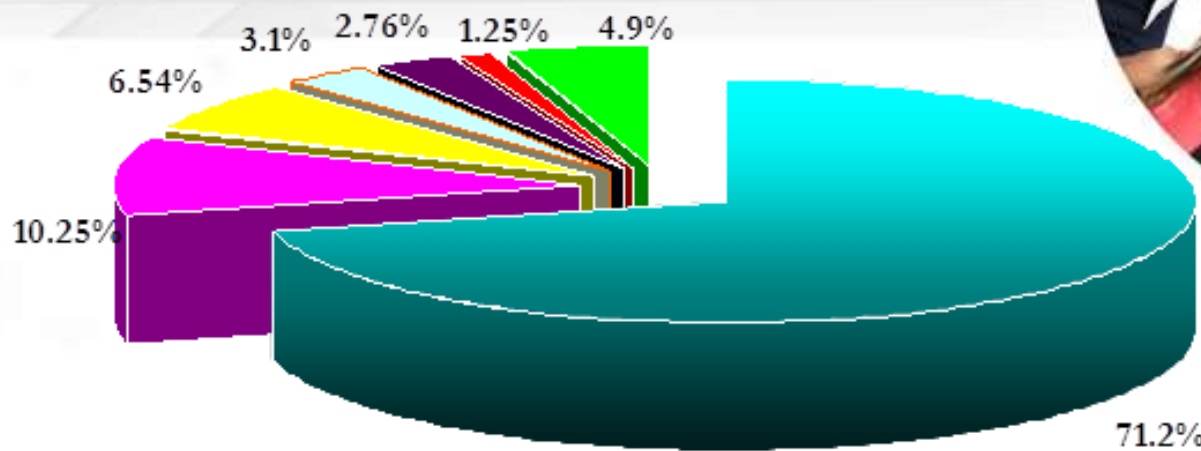
Природний приріст населення області та загальні коефіцієнти природного приросту за період 1990-2019 рр.

Роки	Абсолютне число (осіб)			Загальні коефіцієнти природного приросту (на 1000 населення)		
	Міські поселення та сільська місцевість	Міські поселення	Сільська місцевість	Міські поселення та сільська місцевість	Міські поселення	Сільська місцевість
1990	-430	3806	-4239	-0,0	4,6	-0,6
1995	-7215	-724	-6491	-4,9	-0,9	-9,9
2000	-10553	-3307	-7246	-7,5	-4,2	-11,6
2005	-12038	-3367	-8671	-9,0	-4,4	-15,0
2010	-6549	-1257	-5292	-5,2	-1,7	-9,7
2011	-5263	-805	-4458	-4,1	-1,1	-8,3
2012	-5199	-795	-4404	-4,1	-1,0	-8,3
2013	-5858	-1189	-4669	-4,6	-1,6	-8,9
2014	-6070	-1211	-4859	-4,8	-1,6	-9,3
2015	-7137	-2107	-5030	-5,7	-2,9	-9,7
2016	-7126	-2330	-4796	-5,8	-3,2	-9,3
2017	-8355	-3024	-5331	-6,8	-4,2	-10,5
2018	-9615	-4085	-5530	-7,8	-5,7	-11,1
2019	-10314	-4624	-5690	-8,5	-6,4	-11,5

Динаміка народжуваності та смертності (на 1000 населення)

Структура причин смерті серед населення Житомирської області

хвороби системи кровообігу	зловідомі новоутворення
зовнішні причини смерті	хвороби органів дихання
хвороби органів травлення	інфекційні та паразитарні хвороби
інші	

- Останніми роками зниження обсягів надходження шкідливих речовин в атмосферне повітря, зумовлене кризою в промисловості, зупинкою багатьох підприємств і транспорту, позитивно позначилось на показниках захворюваності населення, пов'язаної із забрудненням повітря, зокрема хвороб органів дихання, серед них і раку. Заданими Міжнародного агентства з вивчення раку, виникнення майже 85% пухлин у людини пов'язане з дією канцерогенних чинників довкілля.

- На Україні серед окремих форм злоякісних новоутворень кількість випадків захворювань на рак щитовидної залози найвища. Не викликає сумніву радіаційна природа катастрофічного зростання захворюваності на цю патологію, спричинена аварією на Чорнобильській АЕС. В Україні рівень захворюваності на рак щитовидної залози виріс удвічі порівняно із очікуваним, а у Києві та Київській області, куди було евакуйовано близько 70% населення м. Прип'ять та 30-кілометрової зони, це зростання ще нижче. Протягом 2000 р. відбулося незначне зниження загальної захворюваності на рак. У 2001 р. захворюваність на рак становила 316,1 на 100 000 населення та порівняно з 1995 р. зросла на 2,6%, а порівняно з 2000 р. кількість випадків захворювань знизилася на 0,2%.

- Натепер намітилися позитивні тенденції до зниження захворюваності на злоякісні пухлини. За 10-річний період зменшилася захворюваність на рак ротової порожнини, губ, шлунку, трахеї, бронхів, легень, гортані, яєчників. Однак, незважаючи на зниження, показники захворюваності на рак органів дихання залишаються в Україні високими.

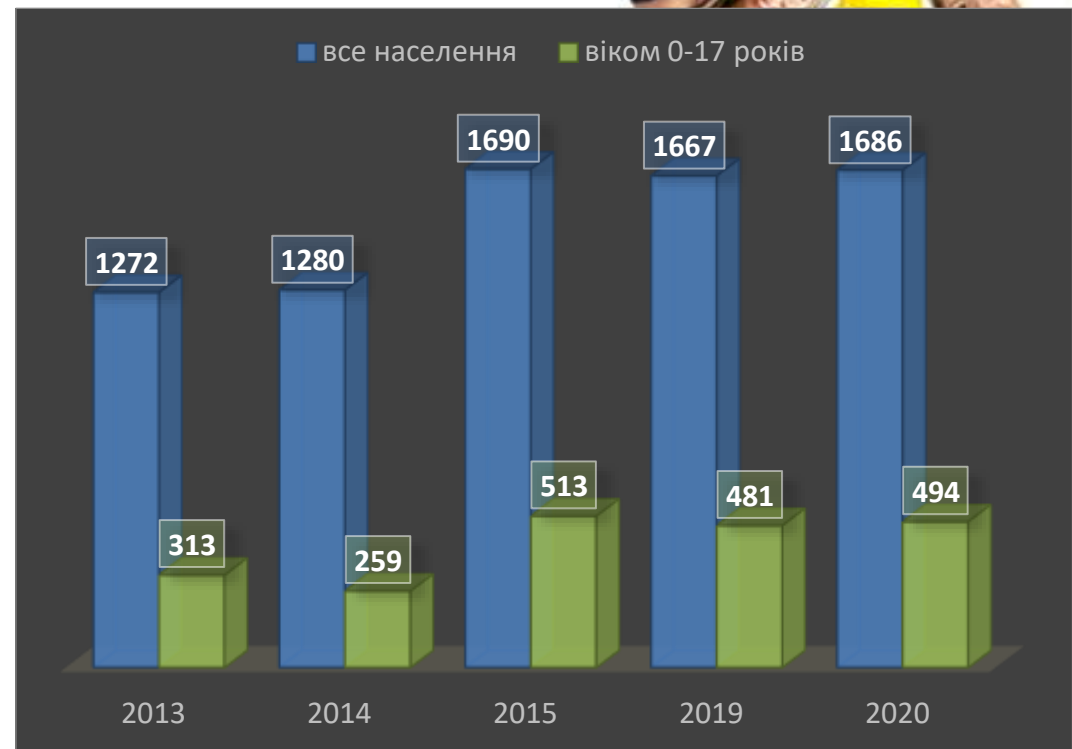
- Імуноушкоджуюча дія чинників довкілля проявляється у підвищенні алергічної захворюваності, виникненні хронічної бронхолегеневої патології. З 1995 до 2001 р. захворюваність дітей в Україні на бронхіальну астму збільшилася в 1,7 рази, алергічний риніт — у 2,5 рази. Серед різних адміністративних територій поширеність алергічного риніту у дітей найвищою була в м. Севастополі (8,5), Київській області (7,3), Вінницькій (2,9), АР Крим (2,6), при середньому показнику в Україні 1,8 випадку на 1000 дітей. Бронхіальна астма з найбільшою частотою реєструвалася у дітей м. Києва (1,9) й індустріальних регіонів, зокрема Харківської (1,2), Запорізької (1,0), Дніпропетровської (1,4 випадку на 1000 дітей) областей, що перевищує середній показник в Україні. Більшість гострих хвороб органів дихання мали тенденцію до хронізації та ускладнень. В осіб працездатного віку за останні п'ять років рівень захворюваності на хронічний бронхіт теж підвищився.

Динаміка захворюваності населення м. Житомир на алергічний риніт

Динаміка захворюваності населення м. Житомир на бронхіальну астму

- Важливою проблемою для України є патологія щитовидної залози. Сьогодні дуже актуальне питання йодної недостатності. В Україні значні території належать до ендемічних зон за вмістом йоду. Зміни мікроелементного складу ґрунтів призводять до дефіциту певних життєво необхідних елементів, у т. ч. і йоду, в продуктах харчування. Найвищі рівні захворюваності виявлені в областях Західного регіону та на півночі України.

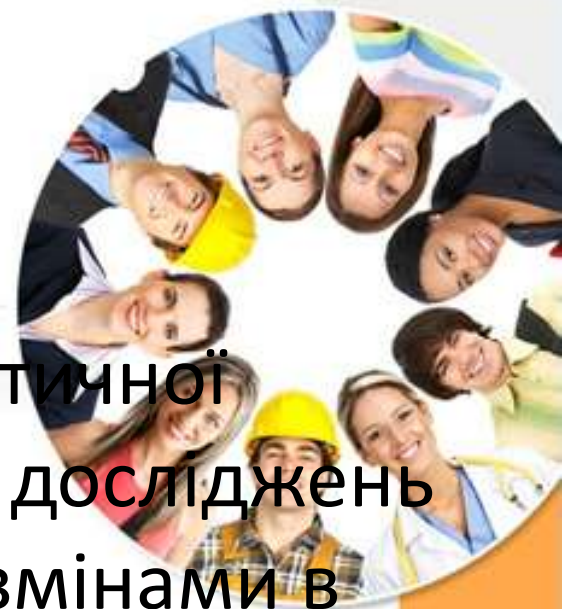
- Істотним чинником виникнення і поширення вродженої патології є мутагенне і тератогенне навантаження. Протягом останніх років більш високі показники частоти захворювання новонароджених відмічаються в Львівській, Рівненській, Київській, Харківській, Дніпропетровській областях, містах Києві та Севастополі.

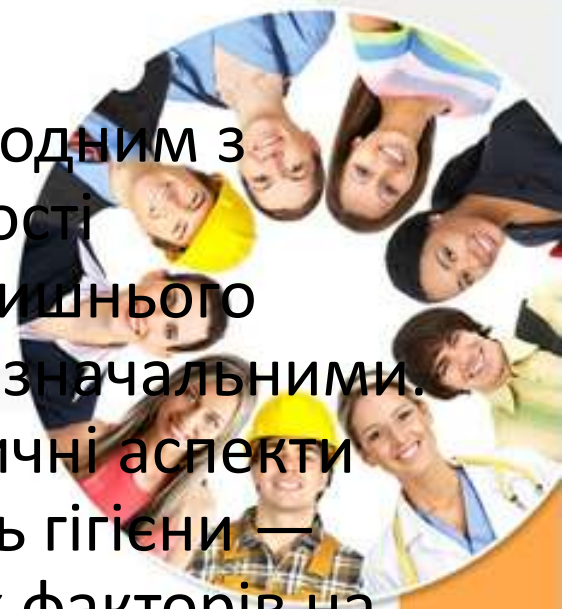
- Зважаючи на те що здоров'я дітей формується задовго до народження, особливого значення набуває застосування сучасних методів допологової діагностики. За роки незалежності в Україні створено медико-генетичну службу з метою вчасної діагностики спадкових хвороб та вроджених вад розвитку.

- Дані державної офіційної статистичної звітності України та спеціальних досліджень свідчать про тісний зв'язок між змінами в довкіллі та станом здоров'я населення. Особливо значний негативний вплив змін природного середовища простежується відносно хвороб органів дихання, онкозахворювань та патології щитоподібної залози, вроджених вад розвитку.

- Отже, рівень здоров'я населення стає одним з основних критеріїв оцінки оптимальності соціоекосистеми, а параметри навколишнього середовища, які її забезпечують, — визначальними. Особливого значення набувають медичні аспекти екології людини, зокрема зростає роль гігієни — галузі, що вивчає вплив різноманітних факторів на здоров'я людини, її працездатність, тривалість і якість життя. Гігієна вивчає і науково обґрунтовує оптимальні параметри навколишнього середовища. Такі параметри не повинні негативно позначатися на фізичному і психічному станах, самопочутті, функції. Регламентації потребують і соціальні фактори.

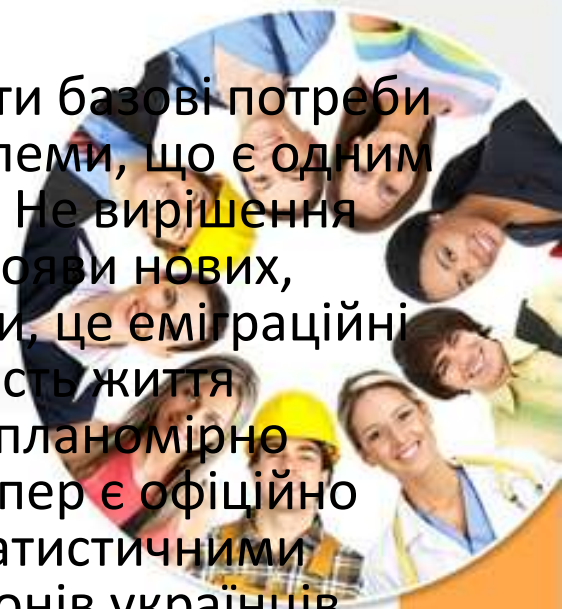

Соціально – економічні наслідки росту населення

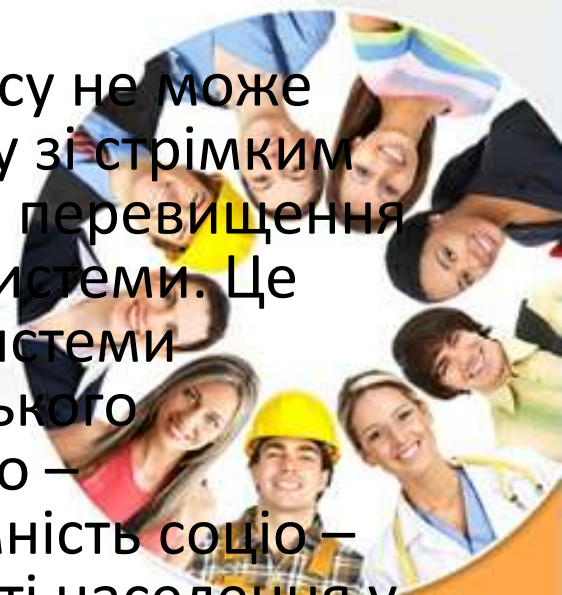
- Прискорене зростання населення Землі, зокрема на африканській континенті, обумовлює виникнення багатьох негативних наслідків, і в першу чергу, використання значних обсягів природних ресурсів. Більшість країн, що розвиваються не спроможні забезпечити своїх громадян найнеобхіднішим – продуктами харчування, водою, комфортними житловими умовами, освітою і роботою. Власне в цих країнах домінує висока народжуваність, що підсилює зростання проблем життєзабезпеченості. В результаті формуються умови, що забезпечують збільшення пресингу на навколишнє середовище, виникненню надмірного споживання природних ресурсів, виснаження яких обмежує можливості не тільки сучасного, але і майбутнього покоління. В різних регіонах планети депресивні процеси приводять до незворотних наслідків. Наприклад, небезпечні інженерно – геологічні процеси в Карпатах тощо.

- Неспроможність сучасних економік забезпечити базові потреби суспільств неминує загострює соціальні проблеми, що є одним з фундаментальних наслідків росту населення. Не вирішення успадкованих соціальних проблем посилює прояви нових, навіть непередбачуваних проблем. Для України, це еміграційні проблеми, що виникли на зламі тисячоліть. Якість життя населення з початку української незалежності планомірно погіршувались, що обумовило еміграцію. Натепер є офіційно визнаним третій етап еміграції українців. За статистичними даними за межами України працює до 7 мільйонів українців. Це, в основному, верства населення від 25 до 45 років, тобто найбільш потенційний трудовий ресурс. Емігрували кращі фахівці у різних галузях народного господарства, як наукові, так і представники простих трударів. За кордоном України цінується робота українських працівників, які підвищують конкурентноспроможність товарів чужих держав, чим зумовлюють занепад нашої країни. Трудова міграція набула системного і безперервного характеру. Мігранти з України неухильно освоюють усі країни, рівень життя у яких є вище нашого.

- Руйнування природного ресурсного базису не може сприяти економічному розвитку регіону зі стрімким ростом населення, тому, що відбувається перевищення природних лімітів потенційної ємнісної системи. Це потрібно розуміти як спроможність екосистеми підтримувати проживання певного людського суспільства без руйнування його ресурсно – відтворювальних функцій. Потенційна ємність соціо – екологічної системи залежить від кількості населення у визначеному регіоні, природних особливостей території, масштабу виробництва і споживання, а також від кумулятивної взаємодії людської діяльності на стан навколишнього природного середовища. Неспроможність місцевих економік забезпечити базові потреби суспільства неминуче загострює соціальні проблеми, що є ще одним фундаментальним наслідком росту населення.

- Підростаюче покоління потребує освіти, його необхідно забезпечити медичним обслуговуванням, а також робочими місцями. Невирішеність спадкових соціальних проблем в регіонах, що розвиваються посилюється появою нових. Неефективне впровадження нових технологій і використання ресурсів життєзабезпеченості негативно відбивається на якості життя людей та його тривалості. Власне тому середня тривалість життя у країнах, що розвиваються, з невисоким доходом на душу населення є суттєво меншою, ніж у розвинутих індустріальних країнах.

